

วัฏสงสารในพระพุทธศาสนามหายานกับการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน Vättä sòngsään in Mahayana with Practice in Daily Life

ภัสสรราชต์ กฤษณะโลม

Passornrach Krishana

นักศึกษาลัทธิพุทธศาสนาสาขาสตฺรศฺนศึกษา สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

Ph.D. Student Department of Buddhist Studies

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

E-mail : raisangnita@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 17 กุมภาพันธ์ 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 3 สิงหาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 สิงหาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฏสงสารในพระพุทธศาสนามหายานกับการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน พบว่า วัฏสงสารในพระพุทธศาสนามหายานนั้น กล่าวถึง สิ่งมีชีวิตโดยเฉพะอย่างยิ่ง มนุษย์เวียนตายเวียนเกิด คือเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดใหม่ แล้วตายอีก แล้วเกิดใหม่อีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ อย่างไม่มีวันจบสิ้น นี่คือการท่องเที่ยวไปเป็นวงกลม ปรากฏในพระสูตรวัชรปรัชญาปารมิตา โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติตนเพื่อให้หลุดพ้นวงกลมของวัฏสงสาร การพัฒนาทางลักษณะจิตใจของพระโพธิสัตว์ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปเพราะธรรมะที่บำเพ็ญควบคู่กันไปเสมอ ลักษณะของภูมิจึงคล้ายกับการอยู่ในสภาพใดสภาพหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “วิหาร” และคล้ายกับทางบำเพ็ญธรรมะในพุทธศาสนามหายานที่เรียกว่า “มรรคา” หรือหนทางแห่งมรรค เป็นที่ชำระจิตใจตนเองจนได้บรรลุความหลุดพ้น ส่วนการปฏิบัติธรรม คือการเมตตาต่อผู้อื่นก็เช่นกัน ให้ผลดีต่อคุณภาพชีวิตอย่างยิ่ง เพราะหมายถึงการขจัดความโกรธและความพยาบาทออกจากจิตใจ ช่วยบรรเทาความเครียด และมีชีวิตอย่างผาสุก ผลลัพธ์คือบุคลิกภาพอันสงบเยือกเย็นของผู้มีคุณธรรมข้อนี้ แต่มหายานได้ทำให้คุณธรรมข้อนี้มีลักษณะทางสังคม ด้วยหลักมหารุณา ได้ ฉะนั้น หลักการมีธรรมของพระโพธิสัตว์จึงเป็นหลักเชื่อมวิถีชีวิตแบบฆราวาส และแบบบรรพชิตเข้าด้วยกัน และทำให้พระพุทธศาสนาไม่เป็นกิจกรรมของบรรพชิตแต่อย่างเดียว แต่เป็นของฆราวาสด้วย ตัวอย่างนี้สามารถหาได้จากมหายานในจีน เกาหลี ญี่ปุ่น และไต้หวันในปัจจุบัน หรือในประเทศไทย เช่นกิจกรรมขององค์กรการกุศลของชาวไทยเชื้อสายจีน เช่นมูลนิธิร่วมกตัญญูและปอเต็กตึ๊ง

คำสำคัญ : วัฏสงสาร, วัชรปรัชญาปารมิตา, มรรคา

ABSTRACT

This article the objective of this study Vättä sòngsään in Mahayana with Practice in Daily Life. It was found that Vättä sòngsään in Mahayana Buddhism spoke of life, especially recurring human beings. Is born and dies Death, then born again, then death again, born again in this circle endlessly this is a touring circle. Appears in the Sutra, Vajrasana, Parmita

With a focus on self-practice in order to escape the circle of Vättä sòngsään The spiritual development of the Bodhisattva was gradually changing because of the Dhamma practiced in parallel. The nature of the landscape is therefore similar to being in any condition called "Vihara" and similar to the Dharma practice in Mahayana Buddhism called "Makkah" or the path of the path. Is the one who cleanses his soul until he reaches liberation Dharma practice section is to be kind to others as well extremely good for quality of life because it means removing the anger and the vengeance from the mind? Helps relieve stress and live a happy life the result is the calm personality of this virtuous person. But Mahayana has made this virtue a social character. With the principle of great mercy, the Bodhisattva's charisma is the link between the secular way of life And the Royal Order together And make Buddhism not the only activity of the monk But also belonging to the secular This example can be found in Mahayana in China, Korea, Japan and today in Taiwan. Or in Thailand Such as the activities of charities of Thai-Chinese people Such as the Ruam Gratitude Foundation and Por Tek Tung.

Keywords: Vättä sòngsään, Vajrasana Parmita, Makkah

1. บทนำ

ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้า เป็นความเชื่อเกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์เป็นเวลานานจนไม่อาจจะสืบค้นหาที่มาได้ แต่ยังเป็นปัญหาที่ทำให้มนุษย์ได้ขบคิดในเรื่องของชีวิตว่าเกิดมาจากไหน ตายแล้วจะไปไหน เป็นทั้งคำถามส่วนบุคคลและส่วนรวม ซึ่งมีความแตกต่าง จนกลายเป็นปัญหาที่ต้องหาคำตอบ แนวคิดทางปรัชญาก็ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้มาโดยตลอด ไม่ว่าจะยุคไหนแนวความคิดนี้ก็ถือว่ามีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ เป็นเรื่องที่คู่กับมนุษย์มาอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น คำว่า "สังสารวัฏ" มาจากคำว่า "สังสาร = การท่องเที่ยวไป" กับ "วัฏฏะ = วงกลม" ซึ่งคำทั้ง 2 คำนี้ก็มี ความหมายถึงการหลุดพ้น ส่วนคำว่า "สังสารวัฏ" เป็นคำที่ใช้บ่อยในพุทธศาสนาเถรวาทและคำว่า "วัฏฏะสงสาร" มักเป็นคำที่ใช้บ่อยในพุทธศาสนานิกาย มหายาน โดยเฉพาะวัชรยาน ดังนั้น วัฏฏะ หมายถึง การวนเวียน, การเวียนเกิดเวียนตาย, การเวียนว่ายตายเกิด, ความเวียนเกิด หรือวนเวียน ด้วยอำนาจกิเลสกรรม และวิบาก เช่น กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้รับผลของกรรม เมื่อได้รับผลของกรรมแล้ว กิเลสก็เกิดอีกแล้วทำกรรม แล้วเสวยผลกรรม หมุนเวียนต่อไปและการหมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏเวียนว่ายตายเกิดของสิ่งมีชีวิตก็เปรียบเสมือนวัฏฏะมี 3 อย่าง คือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553) 1. กิเลสวัฏฏ์ คือ การวนเวียนไปตามอำนาจของกิเลส อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ 2. กรรมวัฏฏ์ คือ การวนเวียนอยู่กับการทำกรรมตามอำนาจของกิเลส เพราะกิเลสเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการกระทำ 3. วิบากวัฏฏ์ คือ การวนเวียนรับผลของกรรมจากการกระทำ และสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์เวียนตายเวียนเกิด คือเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดใหม่ แล้วตายอีก แล้วเกิดใหม่อีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่มีวันจบสิ้น นี่คือการท่องเที่ยวไปเป็นวงกลม หรือสังสารวัฏตามความหมายของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งในวัฏฏะสงสารในพระพุทธศาสนานิกายมหายานนั้น ได้มีกล่าวไว้ในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร ประกอบด้วย รูป (สิ่งที่รับรู้ได้ด้วยตา) เวทนา (ความรู้สึกรู้ใจ ไม่พอใจเฉย ๆ) สัญญา (ความจำได้หมายรู้) สังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) วิญญาณ (ความรู้แจ้งแห่งอารมณ์ทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ) และชีวะลักษณะ (สภาวะแห่งชีวิตหรือวิญญาณแห่งสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายในวัฏฏสงสาร) (อริยะสุพรรณเกษซ์, 2561) อมร ทองสุก (2553) นักวิชาการพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นผู้แปลและเรียบเรียงคัมภีร์

วัชรปรัชญาปารมิตาสูต (พระสงฆ์จังกงอรธาธิบาย) ได้อธิบายว่า โภธิสัตว์จึงเป็นอุดมการณ์ของชาวพุทธ มหายาน ที่พยายามดำเนินรอยตามแนวทางพระยุคลบาทสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งทรงเป็นมนุษย์ โภธิสัตว์ เพื่อให้ได้ถึงพุทธภูมิในที่สุด และอุดมการณ์โภธิสัตว์นี้ยังมีสมบัติเป็นตัวเชื่อมทำให้ไม่มีช่องว่างมากนัก ระหว่างบรรพชิตกับฆราวาส เนื่องจากผู้ที่จะเป็นโภธิสัตว์ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบรรพชิต แม้ฆราวาสเองก็เป็น โภธิสัตว์ได้เช่นกัน โดยหัวใจของการเป็นโภธิสัตว์นั้นขั้นแรกต้องมี โภธิจิต คือจิตตั้งมั่น ยึดพุทธภูมิเป็น จุดมุ่งหมายของชีวิต มีศรัทธาในโพธิ หรือความรู้แจ้งว่าเป็นอุดมการณ์สูงสุด และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ (อริยะ สุพรรณเกษซ์, 2561)

2. แนวคิดความหมายและกระบวนการสังสารวัฏ

ปฐมัม บุญศรีตัน (2556) ได้กล่าวในหนังสือ พุทธอภิปรัชญา : ความจริงเกี่ยวกับ จักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ อธิบายว่า มนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ยังคงปรากฏอยู่ใน โลก ยังคงมีความคิดเห็นต่างกันอย่างสุดขั้วเช่นกัน มนุษย์ในยุคโบราณอันไกลโพ้นมีความสงสัยในเรื่องนี้ เป็นการแสดงจุดยืนของพุทธปรัชญาอย่างชัดเจนที่จะไม่โน้มเอียงไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างสุดขั้ว พระพุทธองค์ ไม่ประกอบด้วยอรรถ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน อธิบายกต ปัญหาที่ว่านี้ได้แก่ “โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้น จริงสิ่งอื่นไม่จริงใช่ไหม ...โลกมีที่สุด...โลกไม่มีที่สุด...ชีวะกับสรีระ เป็นอันเดียวกัน...ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่าง...สัตว์ตายแล้วเกิด...สัตว์ตายแล้วสูญ...สัตว์ตายแล้วมีทั้งเกิดอีก และสูญ...สัตว์ตายแล้ว จะว่าเกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี้เท่านั้น จริง สิ่งอื่นไม่จริง ใช่ไหม ?”

การเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ที่ยังมีบุญและบาป หรือมีเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ แนวคิดเรื่องวัฏสงสาร อันแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกันโลกต่างๆเหล่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกาลและเทศะ โดยถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยง หมายความว่า มนุษย์เป็นผู้ที่สามารถข้ามผ่านไปยังโลก เหล่านั้นได้ตามเหตุปัจจัยอันควรแก่โลกนั้นๆ มนุษย์ตายแล้วจะต้องเกิดอีกแน่นอน หรือมนุษย์ตายแล้วจะไม่เกิดอีกแน่นอนอย่างตายตัว หากแต่จะเสนอโดยมีเงื่อนไขหรือเป็นกลางๆว่า หากยังมีเชื้อให้เกิดอีก มนุษย์ก็จะเกิดอีกต่อไป แต่ถ้าหากว่า ไม่มีเชื้อที่ทำให้เกิดอีก ก็จะไม่เกิดอีกต่อไป หากมนุษย์ผู้นั้นก็ต้องเกิดอีกแน่นอน ในวัฏสงสารต่อไป เพราะเป็นสิ่งที่แน่นอน การยืนยันของเหตุผลหรือความมีเงื่อนไขแห่งการเกิด โดยธรรมชาติของวัฏสงสารนั้น เป็นคลื่นกรรมเป็นตัวเชื่อมระหว่าง 2ชาติ เมื่อมนุษย์ตายลง กรรมจะพุ่งเป็นลำ ออกไปจากผู้ตาย พอจุดจิตดับลง จิตจิตนั้น จะทิ้งคลื่นวิญญาณไว้ที่คลื่นกรรม ทำให้คลื่นกรรมกระเพื่อมเป็น ความถี่ (frequency) มีรูปเป็นคดกรีซ ความถี่ของคลื่นกรรมในแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน มีหยาบ ละเอียด ต่างกัน ในเวลาเดียวกัน กลละ (embryo) ในครรภ์มารดาก็มีพลังดึงดูดเฉพาะของตน ที่เหมาะสมกับคลื่น กรรมบางคลื่น เมื่อพบกับกลละที่เหมาะสม คลื่นกรรมไหลลงสู่กลละอันนั้น เมื่อคลื่นกรรมไหลลงสู่กลละอันใด ก็ไปสร้างวิญญาณขึ้นในกลละอันนั้น ปฏิสนธิวิญญาณกับจิตวิญญาณไม่ใช่ดวงเดียวกัน ไม่มีการเดินทางของ วิญญาณอมตะหรือของตัวกูใด ๆ จากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง แต่มีตัวเชื่อมเพียงอย่างเดียวคือ “กรรม” กรรม ที่ว่านี่จึงมีลักษณะคล้ายกระแสไฟฟ้าที่ไหลไปตามเส้นลวดจนเข้าไปในไส้ของหลอดไฟ แล้วก็แสดงตัวออกมาให้เห็นเป็นแสง หาได้หมายความว่า กระแสไฟสูญหายไปไม่เพียงไม่มีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ให้แสดงตัวออกมา เท่านั้น กระแสไฟยังคงอยู่ คอยให้อุปกรณ์แสดงตัวใหม่ไม่ว่าจะเป็นหลอดไฟใหม่ เครื่องทำความร้อนหรือ มอเตอร์ไฟฟ้าที่มันจะแสดงออกมาเป็นแสง เป็นความร้อนหรือเป็นพลังจลนะ กระแสไฟฟ้าเปรียบเหมือน กระแสกรรม ดวงไฟหรือเครื่องทำความร้อนหรือมอเตอร์เปรียบเหมือนชีวิตของมนุษย์ที่ปรากฏตัวขึ้นมาโลก เริงประจักษ์ แสงไฟฟ้าเป็นการแสดงตัวให้ปรากฏของพลังงานไฟฟ้า ซึ่งมองไม่เห็นฉันใด มนุษย์ก็เป็นเครื่อง แสดงออกของพลังกรรมซึ่งมองไม่เห็นฉันนั้น หลอดไฟฟ้าอาจแตก แสงไฟอาจจดับ แต่กระแสไฟฟ้ายังอยู่และ

อาจแสดงตัวออกมาเป็นแสงไฟได้อีกในหลอดอื่น โดยทำนองเดียวกัน ร่างกายอาจแตกสลายไปและการดับของจิตในปัจจุบันจะก่อให้เกิดจิตใหม่ในชาติใหม่แต่พลังกรรมยังคงอยู่กล่าวคือ “กฎแห่งกรรม” นั่นเอง

1. ภพภูมิในพุทธศาสนาหายาน

มรรคาเพื่อมหาชน อธิบายว่าความเป็นมาของความคิดเรื่องภูมิของพระโพธิสัตว์ อธิบายว่า การพัฒนาทางลักษณะจิตใจของพระโพธิสัตว์ที่ค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปเพราะธรรมะที่บำเพ็ญควบคู่กันไปเสมอ ลักษณะของภูมิจึงคล้ายกับการอยู่ในสภาพใดสภาพหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “วิหาร” และคล้ายกับทางบำเพ็ญธรรมะในพุทธศาสนาหายานที่เรียกว่า “มรรคา” หรือหนทางแห่งมรรค เป็นที่ชำระจิตใจตนเองจนได้บรรลุความหลุดพ้น หากกล่าวถึงลำดับขั้นของบุคคลแต่ละบุคคลธรรมดา จนถึงเป็นพระอรหันต์รวมเป็น 6 ขั้นด้วยกัน ดังนี้

1. ปุถุชน หมายถึง บุคคลธรรมดาสามัญทั่วไป
2. โครตภู หมายถึง บุคคลผู้เริ่มเข้าสู่อริยธรรม คือ เริ่มหันเหความคิดเข้าสนใจธรรมะที่จะทำให้ถึงการเป็นอริยบุคคลกำลังจะเป็นอริยบุคคล
3. โสดาบัน บุคคลผู้เป็นโครตภูถึงลำดับนี้ได้ด้วยการบำเพ็ญอิศิลสิกขาละสังโยชน์ 3 ประการแรกได้ คือ สกกายทิฎฐิ สิลพตปราคาส วิจิกขา
4. สกทาคามี พระโสดาบันยังคงอยู่ในอิศิลสิกขา และทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางจะมาสู่โลกนี้อีกคราวเดียว
5. อนาคามี พระสกทาคามีถึงลำดับนี้ด้วย อธิจิตตสิกขาและละสังโยชน์ 5 ประการ คือเพิ่มกาม ราคะ และพยาบาทจะนิพพานในชั้นสุทธาวาสไม่กลับมาในโลกอีก
6. อรหันต์ พระอนาคามีบำเพ็ญอิปัญญาสิกขา ละสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้หมดได้บรรลุอรหันต์ตผลเป็นพระอรหันต์

ขั้นที่ 1 และ 2 นับเป็นขั้นของการเริ่มต้น ขั้นตอนจริงๆมาเริ่มในขั้นที่ 3 เป็นต้นมา เรียกขั้นเหล่านี้ว่า “มรรค” สิ่งที่น่าสนใจคือการละสังโยชน์ 10 ประการ หมายถึง กิเลสอันผูกใจสัตว์อยู่ได้แก่ 1) สกกายทิฎฐิ คือ ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน 2) วิจิกขา คือ ความลังเลเป็นเหตุไม่แน่ใจในปฏิบัติเป็นเครื่องดำเนินของตน 3) สิลพตปราคาส คือ ความเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเข้าใจว่ามีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนั้นอย่างนี้ 4) กามราคะ คือ ความกำหนดด้วยอำนาจกิเลส กาม เรียกแต่เพียงราคะก็มี 5) ปฏิฆะ คือ ความกระทบกระทั่งแห่งจิต ได้แก่ความหงุดหงิดด้วยอำนาจโทสะ เรียกโทสะโดยตรงก็มี 5 นี้ เป็นสังโยชน์เบื้องต้น คืออย่างหยาบ เรียก โอรัมภาคีย 6) รูปราคะ คือ ความติดใจอยู่ในรูปธรรม เช่น ชอบใจในบุคคลบางคน หรือในพืชศุบางสิ่ง หรือแม้ในวัตถุอันเป็นอารมณ์แห่งรูปมาน 7) อรูปราคะ คือ ความติดใจอยู่ในอรูปธรรม เช่น พอใจในสุขเวทนา 8) มานะ คือ ความสำคัญตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่ 9) อุทธัจจะ คือ ความคิดพล่านเช่นนี้ก็จะไร้เพลินเกินไปกว่าเหตุ และ 10) อวิชชา คือ ความตกลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง (ประพจน์ อศิววิรุฬหการ, 2557)

จากข้อความข้างต้นที่ผู้เขียนกล่าวมานั้น หากนำมาตีความตามนัยของการปฏิบัติ ผู้ที่ต้องการจะบรรลุ มรรคผล ต้องเริ่มต้นที่การมีศรัทธาในโพธิของพระพุทธเจ้า ออกบวช (นักพรตหรือพระสงฆ์ตามนิกายมหายาน) ประพฤติโพธิปักขิยธรรม จนได้บรรลุฉานเป็นการกล่าวในแง่การบำเพ็ญ ส่วนการกล่าวในเรื่องมรรค เป็นการกล่าวเน้นในเรื่องมรรคและผลจากการบำเพ็ญ ซึ่งขั้นตอนของการบำเพ็ญธรรมะได้รับการขยายออกเป็น 7 ขั้นตอนอันมีลักษณะเป็นขั้นตอนของพระโพธิสัตว์มากขึ้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 อาทิกกรรมิกะ เป็นขั้นของผู้เริ่มต้น

ขั้นที่ 2 อุมคตะ พระศราวกเฟงฉานในอารยสัจย์ 4

ขั้นที่ 3 มุรชานะ พระศราวกผู้อยู่ในขั้นนี้ มีกุศลมูลที่สูงที่สุด

ขั้นที่ 4 กษานติ เป็นขั้นพระศราวกยอมรับความเป็นจริง บำเพ็ญศรัทธาวิริยะ ฯลฯ เพื่อที่จะไม่กลับลงในภูมิขั้นต่ำอีก

ขั้นที่ 5 เลากิการธรรมา เป็นขั้นที่ธรรมต่างๆที่บำเพ็ญมีพลังความย้วยวนไม่อาจทำอะไรได้อีก

ขั้นที่ 6 ภาวนามรรคา ทางแห่งการภาวนา หมายถึงการบำเพ็ญสมาธิ

ขั้นที่ 7 ทางแห่งการรู้แจ้งเห็นจริง

ในขั้นที่ 4 นั้น พระศราวกจะไม่ตกลงไปในภูมิขั้นต่ำจะได้เข้านิรวาณ ดังนั้น ผู้ที่มุ่งหวังจะเป็นพระโฬิสต์หรือพระพุทธเจ้าจะไม่เข้าภูมินั้น แต่จะเลยมามำเพ็ญในภูมิที่ 5,6 และ 7 ตามลำดับ

2. การปฏิบัติและอุดมการณ์เพื่อการหลุดพ้น

การปฏิบัติใจให้บริสุทธิ์ดี ยิ่งไปกว่านั้นเป็นธรรมะไม่มีสูงหรือต่ำ จึงเรียกว่า อนัตตา เพื่อปลุกฝังธรรมะที่ดีทั้งหมดโดยไม่ยึดตัวตนหรือผู้อื่นและไม่มีสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตใด จึงถือว่าบรรลุนุตตรสัจจะ ดังนั้น “ไม่มีอะไรสูงไปกว่าธรรมะนี้และไม่มีสิ่งใดต่ำกว่าจึงเรียกว่า นุตตร” ดังคำกล่าวที่ว่า “ฉันสาบานว่าจะตัดความชั่วร้ายทั้งหมดออกไปขอปฏิญาณว่าจะทำความดีทั้งหมด และฉันสาบานว่าจะช่วยชีวิตสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ถ้าคุณตัดความชั่วและปลุกฝังความดีที่เพิ่มขึ้นและเติบโตด้วยการปลุกฝังธรรมะที่ดีด้วยการตรัสรู้หนทางแห่งมรรคา (The Diamond Sutra.1907) เนื่องจากพุทธศาสนาพยายามมีการกล่าวถึง “นิพพานเป็นอนัตตา” ไว้ดังนี้ (อภิญวณัม โฬีสาน, 2557)

ความจริงแท้ ได้แก่ ตถตา ที่มีนัยที่เรียกว่า ภูตตถตา และโฬิปรัชญา (อาลัยญาณ) ซึ่งเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ (The Absolute) กล่าวคือ ภาวะที่เป็นศูนย์รวมของสิ่งทั้งปวง เรียกว่า ธรรมกายหรือธรรมธาตุ

1) ตถตา คือ วัฏสงสาร เป็นภาวะที่ไม่อาจพรรณนาได้ด้วยภาษาคน (อนิรวจนียะ) หากเปรียบเทียบกับเหมือน นิพพานเป็นสิ่งที่มิ ก็ไม่ใช่ เป็นสิ่งที่ไม่มี ก็ไม่ใช่ เป็นสิ่งที่มีและไม่มี ก็ไม่ใช่ และไม่ใช่ว่ามีและไม่มี ก็ไม่ใช่

2) สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกไม่ใช่สิ่งจริงแท้ กล่าวคือ สิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ เป็นสมมุติสัจจะเท่านั้น ไม่ใช่เป็นความจริงแท้ ปรมัตถสัจจะ สิ่งสมบูรณ์หรือธรรมกายเป็นความจริงอันสูงสุด

3) ปัญญาชั้นเหตุผล (พุทธิปัญญา) ไม่สามารถทำให้เรารู้ซึ่งถึงความจริงแท้ในขั้นปรมัตถสัจจะ เมื่อบุคคลสามารถรู้ อะไรอยู่เบื้องหลังความคิด ก็เชื่อว่าเขากำลังเดินไปสู่ปัญญาญาณของพุทธศาสนา เพราะด้วยอุปายโกศล ที่เป็นอุปายที่ฉลาด พระองค์ได้ทรงทำให้สรรพสัตว์ทั้งหลายเลิกยึดติดในเรื่องสัญลักษณ์และให้มุ่งตรงไปสู่ความจริงแท้

4) สิ่งสมบูรณ์ เมื่อมองผ่านอวิชชาจะเห็นเป็นโลกแห่งปรากฏการณ์ที่มีองค์ประกอบมากมายมาก ดังที่พระอัสวโฆษอุปมาให้เห็นไว้ว่า น้ำอันสงบในมหาสมุทร เมื่อถูกลมพัด จะปรากฏเป็นคลื่นฉนใด ญาณเมื่อถูกอวิชชาเข้ามาปรุงแต่ง ซึ่งเป็นตัวทำให้เกิดโลกแห่งปรากฏการณ์ทั้งฝ่ายที่เป็นจิตวิสัยและวัตถุวิสัย

5) เมื่อโฬิญาณเกิดขึ้นแก่เรา เราจะรู้แจ้งว่า เราไม่ใช่ภาวะอันจำกัด แต่เราคือภูตตถตานั่นเอง ภูตตถตานี้แหละคืออมตธรรมและพร้อมกับการได้รู้แจ้งถึงภาวะเป็นความสุขอันล้ำเลิศ

6) พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงแห่งโฬิญาณได้ทรงอุบัติขึ้นในโลกนี้ เพื่อทำลายความมืด คืออวิชชา

7) พระโฬิสต์ผู้นั้น แม้ท่านจะรู้แจ้งสิ่งที่ควรรู้แล้วและไม่มีสิ่งใดที่ท่านจะต้องทำเพื่อตนเองอีกแล้วก็ตาม แต่ท่านก็ยังคงดำเนินตามพระพุทธเจ้า คือต้องรื้อสัตัวให้หลุดพ้นจากกิเลส จึงไม่ยอมเข้าถึงนิพพานจนกว่าจะทำให้สรรพสัตว์เป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวงโดยพร้อมกัน เนื่องจากความจริงแท้ (ตถตา) เป็นวิญญาณบริสุทธิ์ ท่านพุทธทาสภิกขุ (2553) อธิบายว่า การจะดับทุกข์นั้นจะดับได้โดยวิธีตรงกันข้ามกับความรู้สึก กล่าวคือ ฉันทะที่ประกอบด้วยธรรม เพื่อการดับทุกข์นั้นยังไม่สามารถปฏิบัติได้ แต่ถ้าหากนำฉันทะมาเป็น

ความเพียรในการปฏิบัติธรรมเพื่อการหลุดพ้นก็จะเป็นผลดี ยกตัวอย่างเช่น การออกบวชของพระสงฆ์นั้น หากพระสงฆ์รูปนี้ไม่มีความฉันทะหรือความพยายามที่จะครองสมณะเพศนี้ได้ ก็อาจจะก่อให้เกิดการดับทุกข์ของกิเลสในใจของพระสงฆ์รูปนี้ได้ยาก เพราะการปฏิบัติตนตามพระวินัยจะต้องอาศัยความฉันทะในการดับทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง ท่านพุทธทาสได้กล่าวต่ออีกว่า “ฉันทะในเรื่องของความยึดมั่นถือมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อะไรเช่นนั้น เป็นฉันทะที่แรงมาก แรงจนขมขื่นกันไม่ไหว มันเป็นฉันทะไปฝ่ายโน้น ไม่ใช่ฉันทะมาทางฝ่าย โภธิปักขิยธรรมหรือนิพพาน ไม่ใช่ฉันทะในอิทธิบาทของโภธิปักขิยธรรม นี่คือจุดตั้งต้นจุดแรก จุดตั้งต้นที่จะต้องสะสางออกจากสภาวะธรรมนี้” “ปริญาตายก่อนตาย ใครได้รับเป็นอันนับว่าจบสิ้นการศึกษาเป็นโลกุตตร หลุดพ้น เหนือโลกา หยุดเวียนว้าย สิ้นสังสารวัฏฏ์วน ปริญาแสนสงวนจากสวณโมกข์ คนเขาว่าแยก โยกไม่เห็นหน ไม่เห็นดีที่ตรงไหนใครสัปะคน รับเอามา ต่าบ่นกันทั้งเมือง นี่แหละหนา ปริญาตายก่อนตาย คนทั้งหลาย มองดูไม่รู้เรื่องเขาอยากอยู่ให้เด่นดัง มั่งมีเหลือ เขาเลยเคืองว่าเราชวนให้ด่วนตาย”

วิทยา ศักยภินันท์ (2552) ได้เขียนบทความในวารสารมนุษยศาสตร์ เรื่องอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ : พุทธจริยศาสตร์เพื่อมหาชน อธิบายว่า คำสอนเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนายุคแรก เรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ แต่ละพระชาติที่ทรงบังเกิดก็เพื่อทรงบำเพ็ญบารมีธรรมให้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งก็ได้แก่พระโคตม พระพุทธเจ้าพระองค์ ปัจจุบันฝ่ายมหายานเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงฉลาดในอุบาย (อุบายเกาศัลยา) ทรงใช้วิธีการหลากหลายเพื่อขนสรรพสัตว์จากสังสารวัฏ ฉะนั้น จึงมีการปรับปรุงแก้ไขข้อบัญญัติและคำสอนบางประการของพระพุทธเจ้าให้เหมาะกับเวลาและสถานที่ที่เปลี่ยนแปลงไป ข้อนี้เป็นที่ทราบกันดีของนักประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

สาเหตุที่มหายานเน้นอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ก็ด้วยเหตุผลหลายประการคือ

1. มาจากบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า เพราะก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน ทุกภูมิที่เสวยพระชาติ (เกิด) จะทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งจะช่วยเหลือสัตว์โลกได้มากกว่า ไม่มีข้อห้ามแต่อย่างใด สำหรับผู้ที่ปรารถนาเช่นนี้ในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น ทุกคนจึงตั้งความปรารถนาได้ และทำได้ง่ายกว่าการได้บังเกิดเป็นสาวกพระพุทธเจ้า ซึ่งจะสมปรารถนาก็ต่อเมื่อพระพุทธเจ้ามาบังเกิดเท่านั้น ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ยากอย่างยิ่ง

2. มาจากกุศลจิตอันแรงกล้าของบรรดาพระธรรมทูตที่ต้องการให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงจิตใจของคนต่างถิ่นในบริบทของสังคมที่แตกต่างออกไป จึงนำเสนอสิ่งที่เห็นว่าประชาชนจะยอมรับได้ง่าย ขณะที่ยังคงหลักการจริง ๆ ของพระพุทธศาสนาเอาไว้

3. มาจากอิทธิพลของศาสนาฮินดูนิกายภาควัต ในคริสต์ศตวรรษที่ 2 ที่เน้นการอวดารและความภักดีต่อพระวิษณุ ซึ่งส่งผลทางจิตวิทยาอย่างทรงพลังยิ่งต่อคนระดับล่างมากกว่าการเน้นปัญญาและความหลุดพ้น ส่วนตัวของพระพุทธศาสนายุคแรก อุดมการณ์พระโพธิสัตว์จึงเหมาะสมต่อคนระดับล่าง และสามารถแข่งขันกับศาสนาฮินดูนิกายภาควัตได้เป็นอย่างดี

3. การบำเพ็ญโพธิสัตว์สู่มรรคาเพื่อมหาชน

การบำเพ็ญบารมีเป็นหลักจริยศาสตร์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งพระโพธิญาณ บารมีธรรมที่พระโพธิสัตว์ควรบำเพ็ญให้บริบูรณ์จึงจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีทั้งหมด 6 บารมีธรรม คือ ทานบารมี ศีลบารมี กษานติบารมี วิริยบารมี สมาธิบารมี และปัญญาบารมีในปรัชญาปารมิตา

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์ (2527) อธิบายว่า บารมี 6 เป็นกัลยาณมิตรของพระโพธิสัตว์ เป็นครู เป็นทางเดิน เป็นแสงสว่าง เป็นคบเพลิง เป็นดวงประทีป เป็นที่พักพิง เป็นที่พึ่งพา เป็นที่พักผ่อน เป็นสิ่งบรรเทาทุกข์ เป็นเกาะ เป็นมารดา เป็นบิดา และช่วยให้พระโพธิสัตว์ได้เข้าใจตามเป็นจริง จนได้ตรัสรู้ในที่สุด

เพราะพระสูตรมหายานแทบทั้งหมด ซึ่งมีความสัมพันธ์กันและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสมบูรณ์ของชีวิต มีดังนี้

1. ทานบารมี พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่น เช่น เมตตา กรุณา และทาน เป็นพิเศษ จนเห็นว่าแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในอินเดียยุคเดียวกัน การให้หรือทานในที่นี้จึงมีนัยที่น่าพิจารณาอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) เพื่อสลัดความเห็นแก่ตัว สร้างความอ่อนโยนให้กับจิตใจ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำหรับคุณธรรมขั้นสูงต่อไป และ 2) แสดงว่าในสังคมมีคนยากจนที่ควรแก่การได้รับความช่วยเหลือ และมีผู้ที่ทำประโยชน์แก่สังคม เช่น นักบวช บุคคลเช่นนี้ไม่มีอาชีพ หากได้รับการอุปถัมภ์แล้ว จะทำหน้าที่ของตนได้อย่างดี เมื่อมหายานอุบัติขึ้นมา ได้รับเอาทานบารมีที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมาเป็นบารมีธรรมข้อหนึ่งของพระโพธิสัตว์ด้วย พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีข้อนี้จะมีสภาพจิตใจกว้างขวาง เมื่อแผ่ไปยังผู้ขัดสนและตกทุกข์ได้ยากทั้งหมด นอกจากการให้วัตถุสิ่งของแล้ว แม้ผลแห่งกรรมดีที่ได้กระทำลงไปทั้งในอดีต ปัจจุบัน และก่อนาคต พระโพธิสัตว์ก็ยินดีสละให้ หากจะช่วยให้ผู้รับพ้นจากความทุกข์ ซึ่งนับว่าแตกต่าง พระพุทธศาสนายุคแรกที่สอนว่า ทุกคนต่างมีกรรมเป็นของตน ไม่สามารถจะโอนถ่ายไปยังผู้อื่นได้ แต่เป็นเพราะรักในพระโพธิญาณ พระโพธิสัตว์จึงยอมเสียสละทุกอย่างแม้กระทั่งผลกรรมดีของตนให้ผู้อื่น อย่างไรก็ตาม เช่นเดียวกับเถรวาท มหายนถือว่าการที่ล้าเลิศยิ่งกว่าทานทั้งปวงคือ ธรรมทานดังพระสูตรที่แปลเป็นภาษาจีนกล่าวไว้ดังนี้

2. ศิลบารมี ศิลหมายถึงปกติหรือการประพฤติที่อยู่ในครรลองคลองธรรม ในพระไตรปิฎกของเถรวาทมักมารวมกับสมาธิและปัญญาที่เป็นหลักไตรสิกขา พระพุทธโฆสจารย์แบ่งศิลออกเป็น 2 ประการคือ วาริตศิล ได้แก่ข้อห้าม และจาริตศิล ได้แก่ ข้ออนุญาต ด้วยอำนาจของศิล กิเลสอย่างหยาบจะอยู่ภายใต้การควบคุม อย่างน้อยก็ชั่วคราว ส่วนประเภทของศิลมีแตกต่างกันไปตามภูมิของผู้ปฏิบัติ เช่น ศิล 5 ศิล 8 ศิล 10 วินัย 227 ข้อ สำหรับพระภิกษุ และ 250 ข้อ สำหรับภิกษุณี ศิลเหล่านี้ปรากฏในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนายุคแรก สำหรับมหายานได้แก้ไขดัดแปลงไปบ้าง และขณะที่ยังคงสาระสำคัญเดิมไว้ พระโพธิสัตว์อาจละเมิดศิลได้ หากพิจารณาแล้วว่าจะเป็นการแสดงความเมตตาและความกรุณาต่อผู้อื่น โภติสัตว์ภูมิได้แสดงว่า เหตุการณ์ใดบ้างที่พระโพธิสัตว์อาจละเมิดศิลได้ แต่ทุกสถานการณ์จะต้องเกี่ยวข้องกับ ความเมตตาและความกรุณา ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นทั้งสิ้น ฉะนั้น พระโพธิสัตว์อาจปลิดชีวิตทูรชนที่กำลังจะก่อกรรมทำเข็ญ ฆ่าพระอรหันตสาวก พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ โดยตั้งเจตนาดังนี้ว่า ผลจากการกระทำนี้ แม้จะทำให้ต้องตกนรกหมกไหม้ก็ไม่เป็นไร เพราะจะทำให้มีโอกาสได้ช่วยเหลือสัตว์นรกต่อไป พระโพธิสัตว์อาจยึดทรัพย์สมบัติที่ได้มาโดยทุจริตของพระราชา เสนาบดี และของอาชญากรที่ก่อกรรมทำเข็ญแก่ประชาชนแล้วนำมาอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา อาจมีเพศสัมพันธ์กับหญิงสาวเพื่อหนีหนีหลอนจากการกระทำอันชั่วร้าย อาจพูดคำหยาบเพื่อตักเตือนและป้องกันไม่ให้คนชั่วประพฤติบาปอกุศล อาจพูดเท็จเมื่อจำเป็นต้องช่วยเหลือผู้อื่น อาจมีส่วนร่วมในกิจกรรมบันเทิงทางโลกเพื่อผ่อนคลายทุกข์โศกของมหาชน และกิจกรรมอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน ข้อผ่อนคลายนี้อาจเป็นสิ่งที่ตั้งข้อสังเกตของนักปราชญ์พระพุทธศาสนาสมัยต่อมาว่า จะไม่มีหลักจริยธรรมสากลที่ใช้ได้กับทุกสถานการณ์ และเป็นที่มาของความประหลาดยอหย่อนของบรรพชิตมหายานบางกลุ่มในนามของ “ความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น” ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาการแบบพุทธตันตรยานในสมัยต่อไป

3. กษานติบารมี บารมีธรรมข้อที่ 3 คือ กษานติบารมี กษานติ แปลว่า อดทน เป็นธรรมที่เป็นข้าศึกต่อโทสะและความพยายบาท อดทนต่อความเจ็บปวดและการถูกละเมิดเหยียดหยาม ความทุกข์มีอยู่ในสังสารวัฏ ควรที่ทุกคนจะเผชิญหน้ากับมันด้วยความกล้าหาญ นอกจากนั้น ความทุกข์ยังช่วยให้เจริญก้าวหน้าในธรรมหลายประการ เช่น ทำให้ไม่ประมาทหมัวเมาในชีวิต ทำให้รู้จักเห็นใจผู้อื่น และเพิ่มพูน

ศรัทธาในพระพุทธเจ้า เป็นต้น อนัตตา เป็นคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา สำหรับสามัญชนที่มีปกติยึดถือในตัวตนแล้วยากที่จะเข้าใจได้ จะต้องอาศัยการศึกษาอบรมและพอกพูนเพาะบ่มอุปนิสัยด้วยความอดทนจึงจะเข้าใจได้ ส่วนความอดทนข้อที่สามหมายถึงความอดกลั้นต่อคำด่าว่า และการทำร้ายทุบตีของผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธตอบและพร้อมที่จะให้อภัย เป็นการแสดงความรักและความเมตตาตอบแทน ทั้งนี้เพราะพิจารณาเห็นว่า ผู้ที่กำลังด่าว่าทำร้ายตนนั้น ในอดีตชาติ อาจเป็นมิตรสหาย ญาติพี่น้องหรือครูอาจารย์กันมาก่อนจริง ๆ แล้ว ไม่มีผู้ด่าและผู้ถูกด่า ทุกอย่างสักว่าแต่เป็นธาตุ จึงไม่มีประโยชน์อะไรจะต้องโกรธ เพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน เพราะต่างร่วมชะตากรรมเดียวกันทั้งหมด

4. วิริยบารมี วิริยะ คือความขยันและกล้าหาญ คำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากจะเป็น “กรรมวาที” แล้ว ยังเป็น “วิริยวาที” อีกด้วย ซึ่งหมายความว่า การจะบรรลุจุดหมายสูงสุดทางศาสนานั้น ต้องอาศัยความเพียรพยายาม ไม่ใช่อาศัยความเกียจคร้าน วิริยะหรือความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ จึงจำเป็นต่อการบรรลุพระโพธิญาณ นอกจากจะมั่นคงไม่เบื่อง่ายในเป้าหมายแล้ว ผู้บำเพ็ญวิริยบารมีจะต้องเพียรป้องกันตนเองจากบาปอกุศลต่าง ๆ ด้วย จะหักห้ามใจตนเองจากความเพลิดเพลินในกาม เพราะกามสุข เป็นเสมือนหนึ่งคมมีดอาบน้ำผึ้ง ที่พร้อมจะบาดผู้ที่หลงระเหิดดื่มกินได้ทุกเมื่อ พระโพธิสัตว์จะกระทำการสิ่งต่าง ๆ ด้วยความระมัดระวังรอบคอบเสมอ แต่เมื่อได้ตัดสิ้นใจกระทำการสิ่งใดแล้ว จะทำด้วยความมุ่งมั่น ไม่ย่อท้อจนกว่าจะบรรลุผลสำเร็จ

5. สมာธิบารมี หลังจากบำเพ็ญวิริยบารมีจนเต็มกำลังแล้ว พระโพธิสัตว์ควรทำให้สงบ การสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นอย่างเดียว แต่ความสงบภายในตน ไม่ว่าจะกายวิเวก จิตวิเวก และอุปวิเวก พระโพธิสัตว์ต้องสั่งสมให้เต็มเปี่ยมบริบูรณ์เช่นกัน เพราะความสงบภายในตน ย่อมทำให้เข้าใจธรรม เอาชนะกิเลสในใจตนและมองเห็นความเท่าเทียมกันระหว่างตนกับผู้อื่น ช่องทางการทำให้สงบมี 2 ประการคือ 1) สมถภาวนา และ 2) วิปัสสนาภาวนา อารมณ์ของทั้ง 2 ภาวนา จะทำให้เกิดดวงปัญญา และคลายความลุ่มหลงมัวเมาในกามและสมบัติทางโลกทั้งหมด

6. ปัญญาบารมี ปัญญาคือความเห็นแจ้งในกุศลและอกุศล ซึ่งถือว่าเป็นบูรณาการขั้นสุดท้ายของทุกบารมีดังกล่าวมาแล้ว “พระตถาคตเจ้าทรงตรัสรู้และทรงได้รับพระสมยานามเช่นนั้นก็ด้วยพระปัญญาบารมี” จะเห็นว่าปัญญาบารมีที่เต็มเปี่ยมยังประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่เทพและมนุษย์ทั้งหลาย

3. บทสรุป

การศึกษาวิญญูะสงสารในพระพุทธศาสนาหมยานกับการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เขียนขอเสนอประเด็นที่น่าสนใจของ ดังนี้

1) ความกรุณาต่อเพื่อนมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกบารมีธรรม นี้คือเหตุผลว่าทำไมคำสอนของมหายานจึงให้ความสำคัญแก่สังคัมเป็นอันดับแรก และทำให้ละเมียดศีลได้หากจะเป็นการช่วยเหลือผู้อื่น ธรรมนิยมปฏิบัติอย่างเข้มงวดแบบนักบวชของพระพุทธศาสนายุคแรกได้ผ่อนคลายลง แม้ว่าหลักกรุณาจะเป็นคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนายุคแรกเช่นกัน แต่ทำที่ที่ไม่เห็นด้วยกับการคลุกคลีอันไม่สมควรกับคฤหัสถ์ ดูเหมือนว่าจะเป็นอุปสรรคต่อการนำคำสอนนี้ไปสู่ภาคปฏิบัติให้เป็นอุดมการณ์ทางสังคัม มหายานสามารถแก้ไขภาวะขัดแย้งนี้ด้วยการสอนเรื่องสังสารวัฏและนิพพานว่าเป็นคนละด้านของเหรียญเดียวกัน ฉะนั้นนิพพานสามารถบรรลุได้ด้วยจริยธรรมเชิงบวก ซึ่งในที่นี้คือความกรุณาที่มีมิติทางสังคัม

2) การเมตตาต่อผู้อื่นก็เช่นกัน ให้ผลดีต่อคุณภาพชีวิตอย่างยิ่ง เพราะหมายถึงการขจัดความโกรธและความพยาบาทออกจากจิตใจ ช่วยบรรเทาความเครียด และมีชีวิตอย่างผาสุก ผลลัพธ์คือบุคลิกภาพอันสงบเยือกเย็นของผู้มีคุณธรรมข้อนี้ แต่มหายานได้ทำให้คุณธรรมข้อนี้มีลักษณะทางสังคัม ด้วยหลักมหายานดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

3) อาศัยความกรุณาต่อผู้อื่นเป็นอันดับแรก แม้กระทั่งว่าสามารถถ่ายโอนความดีของตนให้ผู้อื่นได้ ซึ่งตรงข้ามกับคำสอนของพระพุทธศาสนายุคแรก จริยธรรมดังกล่าวนี้ทำให้มหายานเป็นที่สะดุดใจของประชาชน โดยเฉพาะระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 7-12

4) มหายนายังคงวิถีชีวิตแบบบรรพชิตไว้ได้โดยเฉพาะ 2 บารมีธรรมข้อสุดท้ายจะเห็นว่ายังมีลักษณะเป็นปัจเจก และตัดขาดจากกิจกรรมทางโลก ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าขณะที่มหายานทำให้พระพุทธศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม และแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางนั้น มหายนายังคงอภิปรายของพระพุทธศาสนาไว้ได้ ฉะนั้น หลักบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์จึงเป็นหลักเชื่อมวิถีชีวิตแบบฆราวาส และแบบบรรพชิตเข้าด้วยกัน และทำให้พระพุทธศาสนาไม่เพียงกิจกรรมของบรรพชิตแต่อย่างเดียว แต่เป็นของฆราวาสด้วย ตัวอย่างนี้สามารถหาได้จากมหายานใน จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และได้แพร่ในปัจจุบัณ หรือในประเทศไทย เช่น กิจกรรมขององค์กรการกุศลของชาวไทยเชื้อสายจีน เช่น มูลนิธิร่วมกตัญญูและปอเต็กตึ๊ง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การบำเพ็ญโพธิสัตว์แบบฆราวาส กล่าวคือ ความมีน้ำใจในการช่วยเหลือคนอื่นที่แสดงออกอย่างชัดเจน เช่น ช่วยงานทำบุญบ้าน รองลงมา คือ การให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา กลุ่มเป้าหมาย เช่น พุทธศาสนิกชน มีจิตที่เป็นกุศลชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่เสมอ ด้วยการตอบแทนคุณด้วยวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ ปัจจัย 4 เพื่อให้บุคคลที่ตนเคารพนับถือ มีความเป็นอยู่สุขในการดำเนินชีวิตและรู้จักการสักการบูชาศาสนสถานที่สำคัญ มีความเชื่อมั่นในการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผลการปฏิบัติตนตามหลักอนุพุทธิกถา คือ การให้ทาน การพูดเรื่องโทษของกามและเรื่องการทำทางออกจากกามเป็นอันดับแรก การกล่าวถึงเรื่องการรักษาศีลและเรื่องสวรรค์หรือทำความดีแล้ว การปฏิบัติตนตามหลักวัตรปฏิบัติ อันดับแรก คือ เลี้ยงดูมารดาบิดาและเคารพผู้ใหญ่ในตระกูล รองลงมา คือ เรื่องอื่นๆ เช่น การมีวาจาสัตย์ อันดับแรก คือ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่บุคคลสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ เช่น การเลี้ยงชีพที่สุจริต ไม่ทำผิดกฎหมายและศีลธรรม ส่วนรองลงมา ก็คือ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อบุคคลสองฝ่าย เช่น การให้คำแนะนำคนอื่นด้วยหลักธรรมะเป็นธรรมทานถือว่าการให้ที่ยอดเยี่ยมที่สุดในการให้ทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะในการศึกษาวิจัยต่อไปตามประเด็นดังต่อไปนี้ 1. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์วิวัฒนาการของพุทธปรัชญามหายนากับสังสารวัฏในปรัชญาศาสนาพราหมณ์-ฮินดู 2. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์บารมี 6 ในพุทธมหายานสู่แนวทางการปฏิบัติธรรม 3. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์มหาปณิธาน 4 ในพุทธมหายานที่มีผลต่อระบบการเมืองไทยในปัจจุบัน 4. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์โพธิจิตกับแนวทางการรักษาบำบัดผู้ป่วยจิตเภท

บรรณานุกรม

- ปรุฑม บัญศรีตัน. (2556). **พุทธอภิปราย : ความจริงเกี่ยวกับจักรวาล โลก มนุษย์และสังสารวัฏ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหาร. (2557). **โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. นนทบุรี : โรงพิมพ์พิมพ์พิมพ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). **โพธิปักขิยธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็ม เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด.
- วิทยา ศักยาภินันท์ . (2552). **อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ : พุทธจริยศาสตร์เพื่อมหาชน**. วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน.
- อริยะ สุพรรณเกษ. (2561). **วัชรปรัชญาปารมิตาสูต**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ป.

96 • วารสารพุทธมคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

อมร ทองสุก. (2553). **วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร.ปทุมธานี**. บริษัท ที.เอ็น.พี. พรินติ้ง จำกัด.

อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. (2557). **ชีวิตและผลงานนักปราชญ์พุทธ**.มหาสารคาม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อภิชาติการพิมพ์.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2527). **พระพุทธศาสนาหายาน**. กรุงเทพฯ : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทศาสนา.

Bhiksuni Heng Ch'ih. (1907). **The Diamond Sutra**. San Francisco : The Buddhist Text Translation Society.